

*М.М. Лабач, канд. філол. наук, доцент
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)*

«РІДНА ХАТА» ЯК МЕТАФОРА Й ІДЕАЛ ДЕРЖАВИ У ВІЗІЇ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Розглянуто сенс образу «Рідної Хати» в праці Митрополита Андрея Шептицького «Як будувати Рідну Хату?» В менталітеті українців здавна встановилося розуміння Держави як рідного дому, своєї власної хати. Це пов'язано з давніми традиціями та особливостями українців як інтровертів, що великого значення надають, в першу чергу, своєму приватному життю, зокрема, родині і не надаються до життя в спільноті. У цьому Декреті Митрополит порушує ряд важливих проблем: християнські принципи життя і їх значення, виховні сили Церкви, рідна мова в творенні Держави, влада і народ, роль спільнот і товариств у житті народу, поняття «український моноліт», значення єдиної Церкви для розбудови нації. Кожна з них чітко сформульована, окреслена й достатньо аргументована. Безсумнівною є педагогічна цінність ідей Митрополита, оскільки сучасна вища школа виховує покоління молодих людей, які силою історичних обставин покликані до будівництва нової Української Держави. Питання, порушені Андреем Шептицьким, надзвичайно актуальні сьогодні, бо його прогнози щодо тих чи інших невдач у процесі державотворення, на жаль, справдилися. Уроки Митрополита мусять бути засвоєні, а досить чіткі вказівки щодо концепції будівництва Рідної Хати-Держави повинні знайти втілення в державотворчих процесах.

Ключові слова: менталітет, національна Хата-Батьківщина, християнські принципи, виховні сили Церкви, розбудова нації, рідна мова, інтроверт, педагогічна цінність послань, виховний ідеал.

М.М. Лабач

«РОДНАЯ ХАТА» КАК МЕТАФОРА И ИДЕАЛ ГОСУДАРСТВА В ВИЗИИ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Рассмотрено содержание образа «Родной Хаты» в работе Митрополита Андрея Шептицького «Как строить Родную Хату?» В менталитете украинцев издавна существует понимание Государства как родного дома, своей собственной хаты. Это связано с давними традициями и особенностями украинцев как интровертов, придающим большое значение, в первую очередь, своей приватной жизни, в частности, в семье, и не любят жить в общине. В этом Декрете Митрополит поднимает ряд важных проблем: христианские принципы жизни и их значение, воспитательные силы Церкви, родной язык в создании Государства, власть и народ, роль сообществ и товариществ в жизни народа, понятие «украинский монолит» в послании, значение единой Церкви для создания нации. Каждая из них четко сформулирована, очерчена и детально аргументирована. Не вызывает сомнений педагогическая ценность идей Митрополита, поскольку современная высшая школа воспитывает поколение молодых людей, которые в силу исторических обстоятельств призваны строить новое Украинское Государство. Вопросы, затронутые Андреем Шептицьким, чрезвычайно актуальны сегодня, поскольку его прогнозы относительно тех или иных неудач в процессе создания государства, к сожалению, сбылись. Уроки Митрополита должны быть усвоены, а достаточно четкие указания относительно концепции строительства Родной Хаты-Государства должны найти воплощение в процессах строительства Государства.

Ключевые слова: менталитет, национальная Хата-Родина, христианские принципы, воспитательные силы Церкви, развитие нации, родной язык, интроверт, педагогическая ценность посланий, идеал воспитания.

**«NATIVE HOME» AS THE METAPHORIC IDEAL OF THE STATE
DUE TO ANDREY SHEPTYTSKIY VISION**

Considered the content of the image of "Native Home" in the Metropolitan Andrey Sheptytskogo "How to build a native home?" The mentality of the Ukrainians have long been the understanding of the State exists as a family home, of his own house. This is due to a long tradition and features of Ukrainians as introverts, attaches great importance to, first of all, his private life, in particular in the family, and do not like to live in the community. This Decree Metropolitan raises a number of important issues: the Christian principles of life and their importance, educational church power, the native language in the creation of the State, the government and the people, the role of communities and associations in the life of the people, the concept of "Ukrainian monolith" in the message, the value of the one Church to nation-building. Each of them clearly stated and outlined in detail reasoned. No doubt the Metropolitan pedagogical value ideas as a modern high school brings up a generation of young people who, due to historical circumstances, are called to build a new Ukrainian state. Questions raised by Andrei Sheptytsky, are extremely relevant today, as his predictions about those or other failures in the process of creation of the state, unfortunately, are true. Metropolitan Lessons must be learned, and sufficiently clear guidance on the concept of building Native Hut, States must find expression in the construction processes of the State.

Keywords: mentality, Christian principles, educational strength of the Church, the development of the nation, the native language, introvert, educational cost-of messages education ideal.

Митрополит Андрей – Мойсей українського народу і, як його ще за життя називали, «духовний велетень Святоюрської гори» - безперечний моральний авторитет для багатьох поколінь, бо в його посланнях, пастирських листах, зверненнях до своєї пастви та в інших працях маємо цілий комплекс християнських морально-етичних настанов, ідей, викристалізованих, глибоко обдуманих, відібраних і пояснених відповідно до специфіки аудиторії, що до неї він звертається. Але не лише про духовне спасіння свого народу дбав Митрополит – він задумувався і над його державним майбутнім, а тому подає нам також дуже конкретну візію майбутньої Української Держави.

Література про Митрополита Андрея, звичайно, обширна, учені розглядають різні ракурси його життя й діяльності. Назвемо хоч би таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як А.Базилевич, С.Баран, Л.Волошин, Д.Горняткевич, о.І.Гриньох, А.Кравчук, В.Ленцик, М.Мариневич, У.Яцишин та інші. Ми ж акцентуємо на змісті й символіці образу «Рідної Хати» і розглядаємо його через призму деяких ментальних особливостей національного характеру українця, наголошуємо також на великій виховній силі цього твору Митрополита, а подібна актуалізація особливо важлива для тих, хто працює з молоддю, зокрема, у вищій школі.

Актуальність теми не повинна викликати жодного сумніву, оскільки проблеми, про які говорив Митрополит кількадесят років тому, знову на часі і теперішня ситуація в нашій Державі свідчить про це. Думки та ідеї щодо того, якою вона має бути, знайдемо в багатьох працях Владики, але найбільш конкретно він порушує цю проблему в Декреті Львівського Архiepального Собору 1942 року до духовенства під заголовком «Ідеалом нашого національного життя...» (грудень 1941 р.) «Як будувати Рідну Хату?» Загалом у цьому декреті можна виокремити такі проблеми: «Християнські принципи життя і їх значення. Виховні сили Церкви», «Рідна мова в творенні Держави», «Влада і народ», «Роль спільнот і товариств у житті народу», «Поняття «український моноліт» у посланні», «Ідея «Єдина церква – єдина Держава». Кожна з них чітко сформульована, окреслена й достатньо аргументована.

В перших його рядках читаємо: «Ідеалом нашого національного життя є наша рідна все-національна Хата-Батьківщина» (5, с.3). Постає питання: «Чому Митрополит обрав для означення образу майбутньої Української Держави саме образ хати?» Пояснення можна знайти в працях українських істориків, філософів, етнопсихологів, які так чи інакше трактували це дуже важливе для кожного українця поняття, особливо при цьому наголошуючи на багатогранності його змісту і на тому, що воно є одним із ключових для розуміння нашого менталітету. У всіх дослідженнях домінує думка, що «хата» - це не просто вдала гарна метафора, а, в першу чергу, домівка для українця і ставлення до неї впливає з етнопсихологічних особливостей нашого народу. Однією з таких особливостей є інтровертизм українця – схильність до відособлення і його житло, українська хата, буда тим місцем, де можна було усамітнитися. Український етнопсихолог з діаспори Володимир Янів, зокрема, зазначає: «Українець – це інтровертивна людина, з сильним відчуттям свого «я» і бажанням самовияву назовні, яке прямування вирішує про належність українського народу до індивідуалістичного культурного циклу. Заглиблений у собі і маючи відчуття гідності, він прямує до повалення всяких обмежень особистої свободи, в тому числі до нівеляції соціальних перегород» (6, с.88).

Микола Костомаров також підкреслював, що «Хата, зокрема, символізувала майно кожного українця, яке він отримував після одруження (6, с.10), разом із землею, хатою наш предок ставав прив'язаний до приватної власності, яка робила його ні від кого не залежним. «З любов'ю до волі пов'язана й любов до своєї хати, до свого клаптя землі», - зазначає й Григорій Ващенко.

Отже, цілком зрозуміло, що «хата» для українця була, в першу чергу, категорією не матеріальною, а духовною, морально-етичною. У дослідженні І. Моїсеїва ««Рідна хата» - категорія української духовності» читаємо: «Українська хата була не тільки архітектурним об'єктом, а й своєрідним **знаком** (виділення наше – М.Л.), що віддавна виконував естетичну й символічну функції. Так, вже на перший погляд можна було визначити ступінь заможності й уподобання господаря. Зручність розташування будинку свідчила про шанування господарем певних народних звичаїв; чисто підведені призьба, стіни, вікна характеризували добру і чепуристу господиню» (3). І далі дуже важлива думка: «Хата є елементом усіх форм сучасної духовності, одним із провідних втілень української національної ментальності. У ході формування свідомості хата виступала спочатку як синкретичне уявлення, символ, далі як образ і знак, нарешті, особливо впродовж останнього століття, - як **ідея, моральна засада, естетичний критерій, світоглядна категорія**» (3) (виділення наше – М.Л.).

Етнопсихолог В.Янів також говорить про важливу єдність між цими двома компонентами: хата-родина: «Треба додати, що з поняттям української родини тісно пов'язане **поняття власної хати, дому** (виділення наше – М.Л.). Це – поруч із питанням прив'язання до приватної власності – має ще й інше значення: дім – це «те місце, де людина є людиною. Це – осередок людства для українця». І тому з поняттям «хати» взагалі сполучується ширше поняття – рідної землі». Рідні землі є окреслені місцем, де є «дім, усе, що найбільше людське, усі ідеали людини, праджерело усіх добрих почувань і всі можливості розвою» (Ю.Липа). Тому тільки в себе вдома може бути справжнє життя» (6, с.34).

Ще ближчим до уявлення нашого народу про хату-державу є така думка: «Важливе місце у традиційній свідомості має уявлення про свою хату: «своя правда», «у своїй хаті кожний пан». Власна господа була простором для більшої волі в діях. Тому вона сприймалася як рідна. У народних піснях маємо безліч прикладів того, що «де хата, там і паніматка». Глибоке відчуття своєї хати, правди, сили і волі підводить до універсальної потужної ідеї – Матір, Хата, батьківщина. А це переконує у великому значенні «хати» як символу» (7).

Отже, можна з упевненістю сказати, що для українці здавен-давня поняття хата, родина, держава були якнайтісніше пов'язані; можна припустити навіть, що вони були поняттями-синонімами. Крім того, до своєї хати українець споконвіків ставився, як до живої істоти – цьому феномену є багато підтверджень у нашій літературі – і класичній, і сучасній (обсяг цієї статті, на жаль, не дозволяє наводити приклади з цієї мистецької сфери, але Тараса Шевченка згадати мусимо).

У вже згадуваній першій фразі названої праці Митрополита міститься квінтесенція всієї його концепції щодо Української Держави: розуміється, що омріяна, але так і не досягнута самостійна Держава є для українців найвищою і єдиною метою, а звідси випливають усі інші концепти Митрополита. Передусім, він застерігає, що є значні зовнішні та внутрішні труднощі, які стоять на перепоні будівництву Держави, але подолати внутрішні буде набагато тяжче.

Наступна паралель із родиною-хатою стосується поняття «моноліт», бо будь-яка родина буде міцна тоді, коли буде єдина, отже, й Держава мусить бути така сама: «Такою могутньою організацією, що забезпечує щастя всім громадянам, Батьківщина може стати тільки тоді, коли не буде цілісно штучно складеною з різних і різнорідних частин, а подібним до моноліту організмом, себто тілом, оживленим одним духом, що з внутрішньої життєвої сили розвивається, доповнює внутрішні браки і з природи є здоровим, сильним, свідомим своїх цілей, - не тільки матеріальним, але й моральним тілом» (5, с.4). Митрополит долучає ще й поняття «громада», і маємо своєрідний довершений і логічний ланцюг: родина – громада – суспільство – Держава: «...родина і громада є, сказати б, протоплазма ми, первісними клітинами, з яких складається людське суспільство» (5, с.5). «Природним правом» уважає Митрополит право народу вибрати собі «форму управи своєї Рідної Хати» (5, с.7), але це право мусить бути використане по-християнськи, зважаючи на Господні заповіді щодо влади. Питання про «богоданість» влади досить зрозуміле для тих, хто сповідує християнські принципи, але іноді цим спекулюють, виправдовуючи діяльність будь-якої влади: мовляв, вона дана Богом. Незаперечне одне: верховна влада, дана Богом і обрана народом, у своїй діяльності мусить дотримуватися християнських принципів, що їх сформулював Сам Христос: «Знаєте, що князі народів (поган) панують над ними і вельможі їх тиснуть. Не так буде між вами, а хто хоче між вами бути першим, нехай буде рабом. Бо Син Чоловічий не прийшов, щоб йому служити, але щоб послужити й душу Свою дати за спасення багатьох» (Мат. 20, 26-28). Найпершою вимогою до кожного, хто бере участь у владних відносинах, в тому числі, до громадян, які обирають владу, є чесність, а оскільки демократична форма правління найбільше «приступна до найзагальніших спокус» (5, с.14), то незайве буде їм нагадати, що «дбати про своє добро перед добром загалу – це надужиття кожної влади» (там само). Саме тому треба, аби і громадяни, і ті, хто представляє владу, «були праведними, себто мали моральне виховання, переповнене євангельськими принципами» (5, с.15), а також щоб «громадяни були чесними й дотримувались звичаїв» (5, с.15).

Важливо звернути увагу на таку сентенцію Митрополита: «...великий народ – це не пісок одиниць... Великий народ – це цілість, зложена злукою різних природних угруповань людей, ...є цілістю, зложеною з різних спільнот, спертих на різні сторінки людської природи і суспільного життя...»(5, с.10). Отже, від кожного, що складає цілість, залежить усе в житті..

У кожному своєму посланні Митрополит так чи інакше говорить про роль церкви в житті кожної людини, і це тим більше важливо для нас, бо «український виховний ідеал» протягом багатьох століть, зокрема, на думку Григорія Ващенко, опирався саме на релігію. Настільки, що Г.Ващенко, як уважають дослідники, поставив релігійне й патріотичне виховання в центрі всієї своєї виховної системи (6), а В.Янів переконує, що «українська душа з природи релігійна, чи, точніше, християнська» (6, с.198).

Отже, в цьому Декреті Митрополит Андрей проводить абсолютно зрозумілу паралель: якщо вдома домінують християнські принципи, то родина буде міцна й довготривала, а для Держави в досягненні її благополуччя Церква й духовенство відіграють унікально важливу роль. «Виховні сили церкви» безпосередньо впливають на могутність Держави через кожну людину, бо саме від Церкви залежать громадянські чесноти кожної людини.

Єдність Хати-Батьківщини залежить від багатьох критеріїв, але справжнім фундаментом для цього є, безперечно, мова, бо вона є тим найпотужнішим фактором, який впливає на єдність народу. «Що ж перетворює певну кількість людей в один народ? Передовсім, мова. Усі, що по-українськи говорять або що вважають українську мову рідною, будуть становити український народ» (5, с.26). Митрополит також підкреслює, що не можна виключати в процесі становлення нації іноді не дуже зрозумілі самому народові інстинкти, які впливають на бажання бути одним цілим, і коли вони з'єднуються зі свідомою волею народу до цього, то може виникнути дуже сильна спільнота – український народ. Саме такі інстинкти настільки потужно впливають на свідомість українців, що іноді вона «під впливом праці патріотів повстає настільки легко та швидко, що дає підстави думати, що вона є виявом чогось, що глибоко лежить у психіці народу» (5, с. 27). Це спостереження, зроблене досить давно, в інших історичних обставинах, ніж тепер, дивує своєю актуальністю для нас сьогодні. Сучасні дослідники, вивчаючи феномен Майдану теж говорять про специфічний «український ген».

Мусимо навести ще одну досить обширну цитату, яка надзвичайно вражає своєю актуальністю для сьогоднішнього дня: «...можна зробити висновок, що в душі українця глибока й сильна воля мати свою державу, але попри ту волю знайдеться, може, рівносильна й така ж глибока воля, щоб та держава була такою, якою хоче її бачити чи партія, чи кліка, чи група, чи навіть одиниця. Бо як же пояснити те фатальне ділення між собою, ті суперечки, роздори, сварки, ту партійність, яка нищить кожную національну справу?! Як пояснити психологію тих численних гарячих патріотів, чия праця має провідний руйнівний характер?! Чи перевагу матимуть елементи позитивні чи негативні?!» (5, с.29). Історичний дискурс, наше «підсумкове знання» дають, на жаль, однозначну відповідь: перевагу дістали елементи негативні.

Митрополит не оминає своєю увагою таку проблему, як неоднорідність нашого народу в релігійному житті і вважає її вкрай негативним фактором щодо творення «національного моноліту»: «У тому, що Церква чи Церкви відіграватимуть важливу роль у будівництві Батьківщини, не можна сумніватися. У християнських народів немає більш виховної сили, ніж сила Церкви. То вона виховує народи, вона прищеплює вже душі дитини ті християнські чесноти, які зроблять із неї доброго патріота і мудрого громадянина» (5, с.30). Безперечно, українська нація потерпіла за часи сталінізму й пізніше масштабні втрати, які вплинули й на ментальні риси нашого народу, а однією з головних, була, без сумніву, релігійність. Андрей Шептицький детально аналізує вплив на церковне життя українців таке явище, як створення московського патріархату висловлює навіть прогнози щодо нашого майбутнього в зв'язку з цим. На жаль, усі вони або вже справдилися, або справджуються, а деякі реальні події (зокрема, щодо участі Російської православної церкви у збройному конфлікті України й Росії) навіть їх перевершили.

Багато уваги Митрополит приділяє єдності Церкви як Вселенської взагалі, так і української, зокрема, бо цей фактор він вважає чи не найголовнішим для побудови нашої української Хати-Батьківщини і навіть розглядає як синонімічні або й цілком рівнозначні такі поняття, як церковна й національна єдність: «...в церковній єдності будемо мати не тільки силу, але й приклад, як повинна виглядати національна єдність. Із будови одної, святої, вселенської, апостольської Церкви будемо мати можливість учитися й отримувати досвід, якою має бути суверенна провідна могутня єдність українського народу» (с.52).

Отже, можемо сказати, що концепція Митрополита Андрея Шептицького щодо майбутнього Української Держави є струнким ученням, в основу якого покладено, в першу чергу, інтереси нашого народу. Головні ідеї цієї концепції базуються на ментальних особливостях українців, а також враховують досвід нашого тривалого і, на жаль, не завжди успішного державотворення. Без усілякого сумніву, праця Митрополита має виняткове виховне значення, бо кожна думка в ній, кожне слово несуть у собі потужний заряд впливу, справляють великої сили сугестивну дію на свідомість, а отже, вона може і повинна бути використана на всіх рівнях навчального процесу у вищій школі.

Список літератури:

1. Данилюк А. Українська хата. – К.: Наукова думка, 1991. – 112 с.
2. Мойсеїв І. «Рідна хата» в системі категорій української культури // Культурологічні студії: Зб. наук. праць. – К., 1996. – С.130-146.
3. Мойсеїв І. Рідна хата — категорія української духовності // Сучасність. — 1993. — № 7 — 8.
4. Твори Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького. Пастирські листи том 1. : Монастир монахів Студійського Уставу. Видавничий відділ «Свічадо». – Львів, 1994. – 277 с.
5. Шептицький Андрей. Як будувати рідну хату. – Брустурів: Дискурсус, 2014. – 56 с.
6. Янів Володимир. Нариси до історії української етнопсихології. – Мюнхен, 1993. – 217 с.
7. Електронний ресурс: (<http://litopys.org.ua/istkult2/ikult206.htm>).

References:

1. Danylyuk A. Ukrayins'ka khata. – K.: Naukova dumka, 1991. – 112 s.
2. Moiseyiv I. «Ridna khata» v systemi katehoriy ukrayins'koyi kul'tury // Kul'turolohichni studiyi: Zb. nauk. prats'. – K., 1996. – S.130-146.
3. Moiseyiv I. Ridna khata — katehoriya ukrayins'koyi dukhovnosti // Suchasnist'. — 1993. — # 7 — 8.
4. Tvory Sluhy Bozhoho Mytropolitya Andreya Sheptyts'koho. Pastyrs'ki lysty tom 1. : Monastyr monakhiv Studiys'koho Ustavu. Vydavnychyy viddil «Svichado». – L'viv, 1994. – 277 s.
5. Sheptyts'kyu Andrey. Yak buduvaty ridnu khatu. – Brusturiv: Dyskursus, 2014. – 56 s.
6. Yaniv Volodymyr. Narysy do istoriyi ukrayins'koyi etnopsykholohiyi. – Myunkhen, 1993. – 217 s.
7. Elektronnyy resurs: (<http://litopys.org.ua/istkult2/ikult206.htm>).

